Casos en xarxa

Cas 36: Aplicació de coneixements teòrics mitjançant un estudi de cas

Xavier Fageda Sanjuan

EMA i TRANS.EDU

Maig 2017

Cas 36: Aplicació de coneixements teòrics mitjançant un estudi de cas

Xavier Fageda Sanjuan (Facultat d'Economia i Empresa)

EMA i TRANS.EDU

Universitat de Barcelona

Maig 2017

Aquesta obra és subjecta a la llicència de Creative Commons Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 3.0 Espanya. Podeu accedir, copiar i distribuir lliure i públicament el cas sempre que n'especifiqueu l'autor (EMA-Entorns i Materials per a l'Aprenentatge/TRANS.EDU- Grup transversal d'innovació docent sobre Aprenentatge autònom), la web que la publica (www.ub.edu/casosenxarxa/inici/) i la referència del dipòsit digital http://hdl.handle.net/2445/112782; no en feu un ús comercial, i no en feu obres derivades.

Índex

1. Presentació 4

2. Cas 36: Aplicació de coneixements teòrics mitjançant un estudi de cas 5

   2.1. Narració del cas 5

   2.2. Questions per a reflexionar 7

   2.3. Fitxa de l'experiència 7

3. Justificació del projecte 8

4. Casos d'Educació Superior publicats (fins juny 2017) 12

1. Presentació

El cas en xarxa "Aplicació de coneixements teòrics mitjançant un estudi de cas", forma part del Repositori col·laboratiu de casos reals en l'àmbit educatiu, i ha estat elaborat en el marc del projecte de recerca i d'innovació educativa *Casos en xarxa per a la formació: estudi empíric, creació d'un dipòsit digital i identificació de bones pràctiques en el seu ús* (REDICE 14-1478).

Portat a terme pel grup de recerca EMA[1] (Entorns i Materials per a l'Aprenentatge) i pel grup d'innovació docent TRANS.EDU [2] (Grup transversal d'innovació docent sobre Aprenentatge autònom), de la Universitat de Barcelona, recull l'experiència i l'interès d'ambdós dos grups al voltant dels casos com a estratègia metodològica i per a l'avaluació.

El projecte proporciona casos per a la formació de professorat i casos per a la formació d'estudiants universitaris de l'àmbit d'educació amb orientacions didàctiques pel seu ús com a recurs formatiu que admeten possibilitats diverses. Els *casos* són accessibles en un entorn virtual, constituint un dipòsit al qual recórrer per obtenir un recurs basat en la pràctica.

La metodologia utilitzada per a l'elaboració dels casos està fonamentada en la construcció de casos reals a partir del mètode narratiu. Els casos han estat proporcionats per professorat i altres professionals relacionats amb l'educació i extrets de la pràctica real. Cada cas disposa dels següents components: una narració del cas, un guió orientatiu per a la seva anàlisi i una sèrie d'elements identificadors per facilitar-ne l'accés mitjançant l'entorn virtual.

Un dels resultats més destacables del projecte ha estat la identificació de bones pràctiques en el treball didàctic mitjançant casos a l'educació superior. Un exemple és el cas que es presenta a continuació "Aplicació de coneixements teòrics mitjançant un estudi de cas", que recull una situació educativa a una assignatura de l'ensenyament d'Economia.

La valoració final del projecte ens ha reforçat en la pertinença de l'estudi de casos com estratègia formativa, el que ens ha indicat la necessitat de seguir proporcionant pautes i orientacions per treballar amb aquesta estratègia a la Universitat.

[1] L'equip del projecte Casos en xarxa del Grup de recerca EMA està format per: Rosa Borràs Medina, Jazmín Bustamante Vera, Anna Forés Miravalles, Núria Giné Freixes, Artur Parcerisa Aran, Begoña Piqué Simón, Ivonne Ponce Naranjo, Joan Ramírez Serrano i Cristina Zhang Yu.

[2] El Grup d'Innovació Docent TRANS.EDU està format per professorat de la Universitat de Barcelona: Ernest Abadal Falgueras, Montserrat Busquets Abio, Victòria Girona Brumos, Rosa Nonell Torres, Jordi Ortín Rull, Artur Parcerisa Aran, Max Turull Rubinat i Antoni Vallès Segales.

2. Cas 36: Aplicació de coneixements teòrics mitjançant un estudi de cas

2.1. Narració del cas

Presentació

En una assignatura d'Economia es realitza un estudi de cas que pretén donar resposta a la necessitat de relacionar teoria i pràctica, aplicant els coneixements teòrics a una situació concreta. Per analitzar el cas es constitueixen grups de 4-6 alumnes que primer treballen en el si del petit grup i després discuteixen entre els grups a partir d'unes preguntes plantejades.

Paraules clau

Estudi de cas, Avaluació, Pràctica, Treball en petit grup

Context

El cas es desenvolupa com a classe pràctica de l'assignatura d'Economia del Sector Públic, una assignatura obligatòria de 6 crèdits de segon curs que s'imparteix tant en l'ensenyament d'Economia com en el d'Administració i Direcció d'Empreses. El nombre màxim d'alumnes que es pot matricular en aquesta assignatura és de 100, per bé que en alguns grups el nombre pot ser inferior. Es fan 4 hores de classe a la setmana durant el primer semestre, distribuïdes en una classe d'una hora i dues classes d'hora i mitja. El cas pràctic es desenvolupa en la classe d'una hora, cap al final del curs.

La nota final de l'assignatura es desagrega de la següent forma: Teoria (Examen): 60%, i activitats i pràctiques: 40%. Entre les activitats pràctiques, s'inclouen exercicis de tipus numèric que s'avaluen mitjançant el campus virtual i casos pràctics que es desenvolupen a classe. En conjunt es duen a terme 5 activitats pràctiques avaluables, de manera que el cas pràctic representa el 4% de la nota final de l'assignatura.

Entre les competències especifiques de l'assignatura, hi trobem el coneixement dels processos d'assignació de recursos per part dels mercats i dels organismes públics i la seva interacció, i la identificació dels principis racionals que justifiquen la intervenció pública en mercats amb competència limitada o inexistent. Entre els objectius específics de coneixements, hi ha examinar el tipus d'intervencions de l'Estat per tal de millorar el benestar social i entre els objectius específics d'habilitats i destreses es pretén analitzar l'adequació de determinades intervencions públiques en funció del tipus de problema econòmic present.

Plantejament de la situació

Aquesta assignatura es divideix en dues parts. En la primera, s'estudien els fonaments microeconòmics de la intervenció de l'estat en els mercats. En la segona part, s'estudien polítiques relacionades amb la interacció entre governs i mercats. En aquesta segona part, es dóna un paper central a les polítiques de privatització, regulació i competència.

Amb l'estudi d'un cas es pretén donar resposta a la necessitat de relacionar teoria i pràctica, aplicant els coneixements teòrics a una situació concreta. Amb el cas es tracta que els estudiants apliquin de forma pràctica el marc conceptual teòric que s'ha estudiat en la segona part de l'assignatura referit a les polítiques esmentades. En aquest sentit, el cas s'adreça a un àmbit rellevant d'actuació dels governs (les infraestructures de transport) en on es pot avaluar la conveniència de fomentar o no aquestes polítiques de privatització, regulació i competència.

Els alumnes arriben a l'estudi del cas amb un coneixement detallat de les causes, conseqüències i procediments relatius a aquestes polítiques. D'altra banda, es distribueix prèviament als alumnes un article de suport per tenir una visió general del sector i qüestió general plantejada. Finalment, si el nombre d'alumnes és massa elevat es divideix el grup en dos, de manera que el cas es repeteix dos cops amb la meitat dels alumnes matriculats. Donat que no tots els alumnes van a classe, al final s'espera comptar amb un grup d'entre 20 i 30 alumnes.

Desenvolupament de l'experiència

El cas a treballar descriu una situació en la que a una tècnica de la Generalitat de Catalunya se li encarrega la tasca de convèncer als seus homòlegs del Ministeri de Foment per tal d'impulsar una reforma en el model de gestió d'aeroports. Els trets bàsics d'aquest model són: 1) Monopoli, 2) Empresa pública, 3) Regulació poc detallada. La reforma aniria en la línea d'introduir competència en un context en que convisquin empreses publiques i empreses privades i el canvi cap a una regulació basada en paràmetres objectius.

Els alumnes arriben a classe amb l'obligació d'haver llegit prèviament un article de suport que els dóna informació sobre el context en el que es desenvolupa el cas. De forma aleatòria, es creen grups d'entre 4 i 6 persones (segons el nombre d'alumnes a classe) i se'ls distribueixen una sèrie de qüestions relatives al cas que han de discutir entre ells durant uns 15-20 minuts. Després s'anomena un representant de grup diferent per a cada qüestió i es discuteix públicament el contingut de les respostes. Al final de la classe, s'entreguen les respostes per escrit.

En general, l'experiència sol funcionar força bé doncs es pot acabar generant una discussió entre els alumnes sobre el contingut de les respostes. La situació òptima és

que el professor faci només el paper de moderador, tot i que en funció de la dinàmica del grup a vegades ha de tenir un paper més actiu.

Com a punt feble cal assenyalar que la implicació dels diferents alumnes de cada grup no sempre és equitativa tot i que en general sempre hi ha un cert grau de participació de tots ells. D'altra banda, es pot donar la situació que el temps es faci curt i l'última qüestió s'acabi abordant amb menys profunditat que les anteriors.

Desenllaç

Es pretenia que els alumnes veiessin l'aplicació pràctica de les qüestions generals plantejades a les classes teòriques, de manera que apliquin els coneixements adquirits per avaluar una situació real i d'actualitat a Espanya. En conjunt, la reacció dels estudiants es positiva doncs crec que ajuda a que millori la seva percepció (sobretot en termes de la seva utilitat) de l'assignatura.

2.2. Qüestions per a reflexionar

1. És convenient la lectura de material bibliogràfic previ de suport a l'estudi d'un cas?
2. Per desenvolupar un cas és suficient una classe de 60 o 90 minuts? Es podria pensar en la possibilitat de continuar amb l'anàlisi en la classe següent?
3. Quin pot ser el mètode més adequat d'avaluació individual quan es fa una activitat de grup?
4. Quin és el rol que ha de jugar el professor en un estudi de cas?

2.3. Fitxa de l'experiència

CONTEXT	NIVELL EDUCATIU	ÀMBIT	ACCIÓ
Assignatura obligatòria de 2º curs d'Economia o ADE. El nombre màxim d'alumnes matriculats és de 100, pel que és necessària la divisió del grup per poder desenvolupar el cas.	Superior	Assignatura	Metodologia Avaluació
PARTICIPANTS			
Professor i alumnes de l'assignatura			

DESENVOLUPAMENT DEL CAS
– Disseny d'un cas – Creació de grups de 4-6 persones – Discussió entre ells durant uns 15 minuts – Discussió oberta entre els grups a partir de les preguntes plantejades
TEMPS
Una hora

3. Justificació del projecte

El projecte *Casos en xarxa per a la formació: estudi empíric, creació d'un dipòsit digital i identificació de bones pràctiques en el seu ús*, neix de la consideració de l'estudi de casos com una estratègia especialment adient, d'una banda, per a la formació competencial d'estudiants universitaris i, per l'altre costat, per a la formació continuada del professorat.

Els precedents d'aquest projecte són els treballs realitzats pels dos grups que s'uneixen en aquest proposta (membres de l'EMA i TRANS.EDU).

Els membres del grup de recerca EMA fa anys va participar en dos projectes subvencionats pel programa E-learning i el programa Minerva de la Comunitat Europea. En aquells projectes es va tractar del desenvolupament d'un entorn d'aprenentatge en línia per a la formació inicial i continuada de professionals en els àmbits de l'educació social i del treball social. Tot i que l'àmbit d'acció en aquests moments és un altre, l'interès per recercar i innovar al voltant de la metodologia de casos per a la formació i la seva assequibilitat a la xarxa, va néixer a partir de la participació en els projectes europeus esmentats. Posteriorment, l'any 1997, des del grup EMA es va realitzar un altre projecte, aquesta vegada sobre casos per a l'educació secundària.

Per la seva part, el grup TRANS.EDU, ha treballat (PID 2009, PID 2010 i MQD 2010) sobre la innovació en avaluació continuada i darrerament ha publicat un llibre de casos de bones pràctiques sobre avaluació continuada.

Així doncs, en aquest projecte abordem un treball més ampli que, recollint l'experiència dels projectes anteriors, elabori i estudiï l'ús de casos per a la formació d'estudiants de l'àmbit d'educació i elabori casos per a la formació de professorat universitari d'àrees diverses.

La principal dificultat però per treballar a partir de casos és disposar d'un ventall de situacions reals que siguin adients pels objectius d'aprenentatge que es pretenen assolir. Per respondre a aquesta necessitat, una de les finalitats del projecte ha estat elaborar casos, a partir de la reconstrucció didàctica de casos reals, i introduir-los en un dipòsit

digital d'accés obert per a servir de suport a la formació d'estudiants i de professorat universitari.

L'elaboració didàctica d'aquests casos parteix d'una visió inclusora de l'educació, d'una concepció socioconstructivista del procés d'aprenentatge, d'una mirada de la realitat des de la complexitat i -tot i que l'ús formatiu dels casos elaborats és possible en contextos i des de perspectives formatives diferents- de l'anàlisi de la pràctica com a metodologia privilegiada per a la formació inicial i continua. Des d'aquesta perspectiva és des de la qual s'identifiquen bones pràctiques en l'ús dels casos per a la formació.

Una segona finalitat del projecte ha estat investigar sobre l'ús dels casos com a estrategia formativa. Oferir la possibilitat de construir coneixements a partir de l'anàlisi de situacions o casos reals, afavoreix la presa de decisions reflexives i l'actitud crítica envers l'exercici professional, i dota de major autonomia i creativitat en l'enfrontament de situacions problemàtiques.

En aquest sentit, els objectius del projecte tenen a veure amb temàtiques relacionades amb la docència universitària i la qualitat docent:

- Potenciar i desenvolupar l'estratègia de l'estudi de casos com a recurs per a establir ponts entre l'ensenyament universitari i l'exercici professional en el món laboral, tot relacionant teoria i pràctica.
- La creació i incorporació d'un entorn digital que aglutini diferents casos i que constitueixi un dipòsit de dades i recursos formatius organitzat.
- La difusió i contrast de l'ús de casos en la formació universitària, a través de la creació d'una xarxa multidisciplinària de recerca sobre l'ensenyament universitari, que permeti la identificació de bones pràctiques.

Fonamentació teòrica

L'origen de l'estudi de casos com estratègia didàctica s'origina a finals del segle XIX (Martínez Sánchez, 1995: 19) a la Universitat d'Harvard. Des de aleshores ha estat una estratègia especialment desenvolupada en els camps del Dret, la Medicina, l'Organització d'Empreses i les Ciències Polítiques.

Un cas, com estratègia per a l'ensenyament - aprenentatge, pot entendre's de diferents maneres (Giné, Parcerisa y Piqué, 2011), com per exemple la tipologia de casos que descriuen situacions en les que es pretén aplicar principis i normes legals.

Com a tipologia més generalitzada trobem els casos que plantegen un problema i els casos que descriuen una situació. Els primers solen anomenar-se situacions problema o incidents crítics. En aquest tipus de casos el que es pretén principalment és que l'estudiant practiqui la presa de decisions, per a resoldre una problemàtica.

Des del punt de vista didàctic, els incidents crítics han tingut un desenvolupament especialment interessant en la metodologia ABP (aprenentatge basat en problemes) o PBL (*problem based learning*). Aquesta metodologia es va iniciar a la dècada de 1960, destacant la Facultat de Medicina de la Universitat de McMaster (Canadà) com una de les pioneres en la seva aplicació. En la dècada següent va entrar amb força en les universitats europees essent la Universitat de Maastrich (Holanda) una de les pioneres, que compta, en l'actualitat, amb una dilatada trajectòria en aquest mètode de formació.

Els casos com estratègia didàctica poden ajustar-se a la metodologia ABP però també poden utilitzar-se amb altres metodologies.

En aquest projecte optem per una altra tipologia de casos: la descripció d'una situació real. Com a descripció d'una situació, l'estudi de casos s'entén com una estratègia didàctica consistent en presentar una situació contextualitzada per tal que l'estudiant l'analitzi. Estudiar un cas és analitzar un exemple en acció. El cas presenta una situació, basada en fets reals, que es descriu de forma clara, oferint aquelles informacions que poden resultar rellevants, tals com dades, opinions, situacions, context, etc. amb la finalitat de facilitar l'anàlisi. Entre aquests casos es troben el que es denomina bones pràctiques.

L'estudi de casos pretén ajudar a la integració dels aprenentatges factuals, conceptuals, procedimentals i actitudinals per afrontar situacions específiques i singulars pròpies de la pràctica professional. Es tracta doncs d'una metodologia especialment adient pel desenvolupament de competències.

Entenem una competència com l'aptitud o la capacitat de mobilitzar de forma ràpida i pertinent una sèrie de recursos o sabers (coneixements, habilitats, actituds) per afrontar eficientment determinades situacions. Per ajudar a desenvolupar competències cal cercar estratègies i treballar amb famílies de situacions que facilitin l'aprenentatge de continguts i recursos adients per ser competent i, a la vegada, que ajudin a practicar la seva mobilització integradora en contextos el més semblants possible als de les pràctiques professionals.

El treball didàctic a partir de casos permet la relació de qui s'està formant amb la situació, problema o cas que ha de resoldre i per treballar el cas necessàriament ha de conèixer i aplicar tot un conjunt d'informacions i de coneixements no només conceptuals, sinó també procedimentals i actitudinals, tant teòrics com pràctics.

L'estudi de casos ajuda a desenvolupar la dialèctica entre teoria i pràctica, en el sentit que donen Carr y Kemmis (1988: 126) a aquesta relació quan assenyalen que "todas las teorías son producto de alguna práctica, a su vez toda actividad práctica recibe orientación de alguna teoría" i, en conseqüència, "las creencias simétricas de que todo lo 'teórico' es no práctico y todo lo 'práctico' es no teórico son, por tanto, completamente erróneas".

Al fer servir aquesta metodologia es realitza un procés d'aprenentatge que acostuma a ser cíclic, és a dir, hi ha una constant anada i tornada de la realitat a la informació i, d'aquesta, novament a la realitat, una vegada s'ha integrat, relacionat, valorat i co-construït. Procedint d'aquesta manera, no només s'adquireix coneixement significatiu, sinó que també el saber sobre la pràctica s'amplia, com també ho fa la comprensió de la situació o cas a treballar.

És obvi que des d'aquesta concepció, el paper i la funció de l'estudiant canvia, però també podem afirmar que el paper o funció del professorat és molt diferent al que acostuma a donar-se des d'un enfocament tradicional. El professorat passa de ser el centre de transmissió de la informació, a ser-ne el facilitador. Mitjançant l'avaluació formativa i formadora, ofereix orientació i assessorament per ajudar als i les estudiants a ajustar el procés d'aprenentatge a la consecució de les finalitats prefixades.

Els models i formes d'ús d'aquesta metodologia són variats i poden respondre a finalitats diferents (Savin, 2001):

- Desenvolupament de *competències epistemològiques*: sota aquest enfocament, el contingut dels casos són bàsicament proporcionats perquè els estudiants apliquin un coneixement específic per a la resolució del cas.
- Desenvolupament de competències adreçades a l'*acció professional*: és molt important que els casos sobre els quals es treballi continguin informació sobre les habilitats i destreses professionals ja que es tracta d'emfasitzar les accions i presa de decisions amb les quals els i les estudiantes s'haurien d'enfrontar en la pràctica professional. En moltes ocasions, s'analitzen "bones pràctiques" com a casos d'estudi.
- Desenvolupament de la *comprensió interdisciplinar:* l'objectiu fonamental és mostrar casos que no puguin ser resolts amb el coneixement adquirit en una única disciplina sinó que facilitin un punt de vista complex i interdisciplinar.
- Desenvolupament de la *capacitat crítica*: es tracten casos oberts que poden ser resolts i analitzats des de perspectives diferents.

Aquests enfocaments no són excloents ja que en moltes ocasions es poden combinar finalitats diferents i així és precisament com ens ho plantegem en aquest projecte.

Quan es tracta de treballar en l'estudi de casos com a estratègia formativa, el problema fonamental, com assenyalen diversos autors (Evensen, 2000; Savin 2001), és elaborar i generar bons casos. I, aquest tema, és especialment important en algunes àrees on escasseja aquest tipus de materials. Precisament aquí se situa una part del nostre treball ja que amb el projecte que presentem es pretén el desenvolupament de casos, així com la seva configuració didàctica per al seu aprofitament formatiu.

En aquesta recerca partim d'una concepció socioconstructivista de l'aprenentatge. L'estudi de casos ens sembla molt coherent amb aquesta perspectiva. El

socioconstructivisme (Jonnaert y Van der Borght, 1999) entén que l'aprenentatge és el resultat de tres dimensions indissociables: social (l'aprenentatge es construeix en interacció amb els altres), constructivista (s'aprèn a partir dels coneixements previs, de les capacitats i dels estils cognitius de cadascú), i interactiva (s'aprèn utilitzant els sabers en determinades situacions, per a resoldre una tasca). L'estudi de casos afavoreix les dimensions socials, constructivista i interactiva.

Referències bibliogràfiques:

Carr, W; Kemmis, S. (1988) *Teoría crítica de la enseñanza*. Barcelona: Martínez Roca.

Evensen, D; Hmelo, C (2000). *Problem based learning. A research perspective on learning interactions*. New Jersey: LEA.

Giné, N.; Parcerisa, A.; Piqué, B. (2011). "Aprender mediante el estudio de casos". *Eufonía*, 51, 45-51.

Jonnaert, PH; Van Der Borght, C. (1999) *Créer des conditions d´apprentissage. Un cadre de référence socioconstructiviste pour une formation didactique des enseignants.* Bruxelles: De Boeck.

Martínez Sánchez, A. (1995) "El estudio de casos como estrategia didáctica para la formación de los profesionales de la acción social". Martínez Sánchez, A.; Musitu, G. *El estudio de casos*. Madrid: Narcea, 15-35.

Savin - Baden, M. (2001). *Problem-based learning in Higher education: untold stories*. Cambridge: Open University Press.

4. Casos d'Educació Superior publicats (fins juny 2017)

- Cas 31. Provocar la lectura en una assignatura de primer curs de grau a partir de lectures d'especialitat. Max Turull Rubinat (Facultat de Dret)
- Cas 32. Modificació dels conceptes erronis de l'estudiantat previs a l'inici de l'adquisició de nous aprenentatges. Antoni Vallès Segales (Facultat de Medicina i Ciències de la Salut)
- Cas 33. Grau de responsabilitat respecte del propi aprenentatge. Begoña Piqué Simón (Facultat d'Educació)
- Cas 34. El dibuix a l'aula presencial com a estratègia per a entendre la tridimensionalitat. Begonya Torres Gallardo (Facultat de Medicina i Ciències de la Salut)

- Cas 35. Integració d'avaluació acreditativa continuada amb activitats d'aprenentatge tutoritzades. Carles Benedí González, Joan Simon Pallise, Cèsar Blanché Verges, Maria Bosch Daniel, Ana M. Rovira López (Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació)

- Cas 36. Aplicació de coneixements teòrics mitjançant un estudi de cas. Xavier Fageda Sanjuan (Facultat d'Economia i Empresa)

- Cas 37. Qüestionaris en línia previs a les pràctiques de laboratori. Jordi Ortín Rull, Eduard Vives Santa-Eulalia (Facultat de Física)

- Cas 38. Treball en grup col·laboratiu conjunt per a diverses assignatures. Artur Parcerisa Aran (Facultat d'Educació)

- Cas 39. Nova estratègia de treball col·laboratiu. Marina Solé Català (Facultat de Dret)

- Cas 40. Avaluació continuada en sessions de pràctiques pre-clíniques. Joan Lluch Fruns (Facultat de Medicina i Ciències de la Salut)

- Cas 41. Implicació de l'alumne en l'avaluació continuada dels aprenentatges pràctics. Baldiri Prats Climent (Facultat de Medicina i Ciències de la Salut)

- Cas 45. Cas pràctic com a fil conductor per a una assignatura instrumental. Jose M. Campanera Alsina, Jordi Borrell Hernández, Marisa Garcia López, Victòria Girona Brumos, Montserrat Muñoz Juncosa, Josefina Prat Aixela (Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació)